

BOGUMIŁA WARZĄCHOWSKA – KATOWICE

[Recenzja]: *Strategia i metoda digitalizacji i udostępniania zbiorów kościelnych*, red. naukowa Maciej Bała, Stanisław Dziekoński, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2012, ss. 134.

Publikacja *Strategia i metoda digitalizacji i udostępniania zbiorów kościelnych* pod redakcją naukową Macieja Bały i Stanisława Dziekońskiego, została wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie w 2012 roku. Omawiana pozycja ukazała się w ramach projektu SYNAT, sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Badań i Rozwoju.

Wstęp wprowadza w zagadnienie roli Kościoła w krzewieniu kultury w ujęciu historycznym i współczesnym. Kościół od zarania dziejów był twórcą, depozytariuszem i mecenasem najcenniejszych dóbr kultury i dziedzictwa narodowego. Dzięki pieczołowicie gromadzonym zbiorom, odpowiednim zabezpieczeniom i umiejętnemu udostępnianiu, dobra te przetrwały setki lat i służą kolejnym pokoleniom. Nowoczesne nośniki informacji pozwalają nie tylko na zabezpieczenie i upowszechnianie bieżących dóbr kultury, ale umożliwiają przechowywanie i nieograniczone udostępnianie zasobów. W dalszej części wstępu zarysowano cele i zadania dotyczące strategii i metodyki digitalizacji zbiorów kościelnych. Podstawowe prace badawcze obejmowały przede wszystkim trzy zasadnicze obszary gromadzenia dóbr materialnych Kościoła. Wśród nich znalazły się kilkusetletnie archiwa kościelne, zasobne biblioteki oraz muzea z szerokim spektrum unikatowych obiektów materialnych. Wymienione zbiory wymagają jednak odrębnych uregulowań administracyjno-prawnych, właściwej metodyki i techniki przeprowadzania digitalizacji.

Zebrany materiał otwiera opracowanie Marcina Kłosa *Digitalizacja muzealiów – doświadczenia Międzymuzealnej Grupy ds. Digitalizacji DigiMuz*. W artykule poruszono ważne zagadnienia, poczynając od przedstawienia zadań i celów grupy DigiMuz, poprzez omówienie digitalizacji zbiorów muzealnych, oraz zilustrowanie możliwości finansowych i posiadanych funduszy na przebieg całego procesu digitalizacji. DigiMuz to Międzymuzealna Grupa do spraw Digitalizacji utworzona w 2008 roku przez kilka instytucji muzealnych Pomorza. Grupa ta na początku swojej działalności wytyczyła sobie ambitne zadania, wśród których

znalazły się: pełna informacja o stanie zbiorów muzealnych, ewidencja przechowywanych obiektów, formy zarządzania zbiorami i przygotowanie odpowiedniego oprogramowania. Dla usprawnienia przebiegu planowanych prac starano się zdefiniować cały cykl digitalizacji i jego etapy. Ustalono, że digitalizacja to proces polegający na opisie obiektu przy pomocy metadanych oraz cyfrowym zapisie oryginału w postaci fotografii, skanu modelu 3D i plików audiowizualnych. W tekście podkreślono również, że digitalizacja obejmuje organizację środków technicznych i infrastruktury, szkolenie kadry, określenie celów, procedur, standardów i jakości wykonanych prac. Ważne jest przy tym zarządzanie i realizacja wytwarzania dokumentacji cyfrowej, zabezpieczenie danych, ich przechowywanie, archiwizowanie i udostępnianie. Wszystkie te działania zmierzają w kierunku wiernego odzwierciedlenia oryginalnego obiektu z uwzględnieniem parametrów technicznych i zachowania procedur etycznych. Dalsze rozważania poświęcono finansowaniu całego przedsięwzięcia. Wytyczne związane z funduszami znalazły się w zaleceniach Komisji Europejskiej pod nazwą *Zalecenie Komisji z dnia 27 października 2011 r. w sprawie digitalizacji i udostępniania w Internecie dorobku kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych*. Podkreślono, że całym zasobem cyfrowym zarządza Europeana, która jest główną platformą publikowania europejskiego dziedzictwa kulturowego dostępnego online. W pracy wskazano założenia dotyczące finansowania projektów związanych z digitalizacją arcydzieł kultury. Zwrócono również uwagę na racjonalne gospodarowanie środkami, na które należało opracować harmonogram zadaniowy. Biorąc pod uwagę szereg czynników i zależności procesów digitalizacji, należy podkreślić, że głównym celem digitalizacji muzealiów jest osiągnięcie wysokiej jakości opracowanych zbiorów.

W następnym artykule *Zabytki sztuki kościelnej wobec digitalizacji – nowe możliwości opisu cyfrowego i ochrony obiektów* opracowanym przez Krystynę Moisan-Jabłońską i Izabelę Przepałkowską poruszono aktualny problem ochrony sztuki kościelnej. W tekście zostały omówione działania Narodowego Instytutu Dziedzictwa oraz Instytutu Sztuki PAN w zakresie inwentaryzacji zabytkowych obiektów. Podkreślono znaczący wkład obu instytucji w badaniach nad polską sztuką kościelną. Za priorytetową sprawę uznano digitalizację zabytków narodowych, zwłaszcza dzieł stanowiących wyposażenie kościołów, zarówno obiektów ruchomych (ołtarzy, ambon, chrzcielnic, rzeźb, obrazów, szat liturgicznych), jak również obiektów nieruchomych, szczególnie malowideł ściennych pochodzących z kościołów drewnianych, a także elementów wystroju na stałe związanych ze ścianami czy sklepieniem, typu freski czy sztukaterie. Sporządzanie dokumentacji i wykazów dzieł sztuki oraz zabezpieczenie tych obiektów i ich digitalizacja pozwalają na odtworzenie oryginalnych cech i przywrócenie pierwotnego stanu w sytuacjach zniszczeń, kradzieży bądź innych sytuacji losowych typu pożar czy powódź. Autorki podkreślają, że digitalizacja rodzimych zabytków jest sprawą priorytetową, a obecne technologie umożliwiają tworzenie trójwymiarowego obrazu przedmiotu, dzięki czemu właśnie cyfrowe zdjęcia pozwalają dostrzec najcenniejsze szczegóły obiektu. Opracowany materiał z krajowych ośrodków porównany został z badaniami prowadzonymi w podobnych placówkach zagra-

nicznych. Z przeprowadzonej analizy wynika, że digitalizacja zagraniczna prowadzona jest przez duże jednostki badawcze, posiadające rozbudowane zaplecze osobowe, naukowe i techniczne, a opracowane rekordy odznaczają się poszerzonym opisem formalnym i ikonograficznym obiektu. W podsumowaniu artykułu zaakcentowano, że priorytetem w digitalizowaniu zabytków sztuki kościelnej jest utworzenie multimedialnej bazy gromadzącej cyfrowe fotografie dzieł sztuki wraz z ich krótką charakterystyką, dzięki czemu będzie można prowadzić i rozwijać interdyscyplinarne badania nad polską sztuką religijną w aspekcie artystycznym, historycznym i teologicznym.

Artykuł Romana Majki *Stan informatyzacji i digitalizacji archiwów kościelnych* dotyczy badań prowadzonych w archiwach zakonnych metodą tradycyjną jak i nowoczesną. Prace badawcze rozpoczęto od ustalenia pewnych kryteriów, a przede wszystkim stanu faktycznego liczby zakonów żeńskich i męskich oraz zorganizowanych w nich archiwach. Informacje te pozyskano na podstawie dostępnej literatury, głównie leksykonów i informatorów tworząc bazę danych archiwów zakonnych. W tym miejscu dokonano obszernej analizy stanu badań literatury i przeanalizowano szereg konferencji, których tematyka była związana z funkcjonowaniem archiwów kościelnych. Ostatecznie problem zasobów archiwów zakonnych został opracowany zgodnie z następującymi kryteriami: zasób archiwalny w perspektywie komputeryzacji, budowa systemu informacyjnego w archiwach zakonnych, stan opracowania i digitalizacji archiwów zakonnych. Reasumując można uznać, że wiele archiwów zakonnych jest skomputeryzowanych, a tym samym dąży się do utworzenia jednolitego systemu informacyjnego. Unifikacja systemu stwarza możliwości nie tylko wymiany informacji między tymi placówkami, lecz także usprawnia proces digitalizacji zasobów archiwalnych i pozwala na umieszczenie ich w strukturze nowoczesnie opracowanych zasobów archiwalnych.

Kazimierz Łatak zaprezentował *Podstawy prawne i zasady ogólne zarządzania zasobami archiwów kościelnych z uwzględnieniem materiałów digitalizowanych*. Jest to próba ujednoczenia i usystematyzowania czynności archiwalnych w świetle aktów normatywnych. Podkreślono znaczące miejsce archiwów kościelnych, które są wyjątkową i potrzebną częścią regionalnego i państwowego dziedzictwa narodowego. Z obserwacji i prowadzonych badań wynika, że w Polsce jest zdecydowanie więcej archiwów kościelnych niż państwowych. Wśród archiwów kościelnych przeważają zakonne, następnie diecezjalne i parafialne. Historycznie oceniając wiele z nich ma metrykę średniowieczną co nie jest bez znaczenia dla polskiego dziedzictwa narodowego w kontekście szeroko rozumianej cywilizacji zachodu, z której wielokrotnie czerpano wzorce. Warto przypomnienia jest i to, że archiwa kościelne chociaż tworzą niepaństwowy zbiór archiwalny wchodzą w skład narodowego zasobu archiwalnego i objęte są przepisami ustawy z 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawą z 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego RP, a także są ujęte w konkordacie z 1993 roku. Ostatecznie jednak funkcjonowanie archiwów kościelnych jest usankcjonowane i uregulowane przepisami Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku i wyartykułowane w dziewięciu kanonach. Należy przy tym

pamiętać, że normy powszechne Kościoła uzupełniają przepisy szczegółowe, m.in. statuty synodów plenarnych, diecezjalnych, dokumenty episkopatu, dekryty biskupów i instrukcje kurii biskupich. Należy stwierdzić, że Kościół w Polsce dba o swoje archiwa, a unormowania prawne pozwalają na stabilną pracę w zakresie ochrony materiałów.

W artykule Tadeusza Krawczaka *Informatyzacja i digitalizacja archiwów kościelnych* przedstawiono cele czynności digitalizacyjnych, do których zalicza się: ochronę materiałów archiwalnych przed uszkodzeniem, stworzenie cyfrowej kopii zabezpieczającej, uzupełnienie dotychczasowego zasobu, lepsze udostępnianie materiałów archiwalnych, popularyzację zbiorów archiwalnych, wzmocnienie edukacyjnej funkcji archiwów. Przedstawione cele digitalizacji znalazły odzwierciedlenie w zestawieniu tabelarycznym porównującym digitalizację dokumentów kościelnych w archiwach diecezjalnych i w archiwach państwowych. Analiza tych danych pozwala zaobserwować przebieg i zakres prac w poszczególnych placówkach lub brak tego typu działań. Dane o cyfryzacji w archiwach kościelnych dostarczają jedynie informacji na poziomie struktur diecezjalnych, natomiast odczuwa się wyraźny brak danych z poziomu parafii, niezbędnych do prowadzenia badań regionalnych czy lokalnych. Ograniczenia w sprawnym przebiegu prac informatyzacyjnych wynikają z trudności finansowych, które są mocno odczuwane zarówno w archiwach państwowych jak i kościelnych.

Karol Dowgiało przedstawił z kolei *Doświadczenia i oczekiwania archiwisty kościelnego w zakresie digitalizacji zbiorów* i uświadomił rolę oraz znaczenie cyfryzacji i informatyzacji w upowszechnianiu dóbr kultury. W opracowaniu zasygnalizowano, że celem digitalizacji jest nie tylko udostępnianie dokumentów szerokiemu gronu użytkowników, ale równie ważne jest zabezpieczenie zasobu archiwalnego przed zniszczeniem. Podkreślono przy tym, że zasób archiwów kościelnych jest spuścizną wielowiekowego funkcjonowania Kościoła w Polsce i stanowi źródło informacji o nim, o zgromadzeniach zakonnych, o wiernych, a tym samym o Polakach i państwie polskim. Chociaż ochrona zbiorów archiwalnych jest priorytetem w instytucjach kultury to jednak ograniczenia finansowe utrudniają podejmowanie wielu działań. Nie da się ukryć, że archiwa państwowe rozwiązują ten problem poprzez udział w projektach ogłaszanych przez instytucje państwowe, niestety droga ta nie zawsze jest otwarta dla instytucji kościelnych. Oprócz ograniczonych funduszy dodatkową przeszkodą w digitalizowaniu materiałów w archiwach kościelnych są warunki lokalowe, brak specjalistycznego sprzętu, problem z odpowiednią liczbą personelu, zwłaszcza profesjonalnie przeszkolonego, a przede wszystkim brak koordynacji i scentralizowanego nadzoru. Mimo wielu problemów natury organizacyjnej i technicznej warto podjąć dodatkowe działania dla zabezpieczenia wielowiekowego dorobku intelektualnego i materialnego Kościoła katolickiego w Polsce.

Publikację zamyka artykuł *Stan i perspektywy digitalizacji w bibliotekach kościelnych w Polsce* opracowany przez Jerzego Witczaka. Zaprezentowano w nim m.in. dzieje bibliotek kościelnych na ziemiach polskich, przedstawiono ich zasobność, wskazując sumaryczną liczbę unikatowych dzieł głównie rękopisów, inkunabułów i starodruków (bez uwzględnienia zbiorów dziewiętnastowiecz-

nych). To uświadamia jak wielki jest obszar wymagający zabezpieczenia i troski o dziedzictwo kulturowe. Omówiono ponadto digitalizację zbiorów kościelnych w Polsce w świetle dokumentów państwowych. Następnie scharakteryzowano Księgozbiór Wirtualny Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES – pierwszą w Polsce kościelną bibliotekę cyfrową, która działa według modelu konsorcyjnego i rozproszonego, a wszystkie biblioteki członkowskie mają możliwość uczestniczenia w tworzeniu tego wirtualnego księgozbioru. Inne omówione biblioteki cyfrowe to: Cyfrowa Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, Armarium – Dominikańska Biblioteka Cyfrowa, Czytelnia Wirtualna KUL, oraz Projekt – Biblioteka Cyfrowa Diecezji Legnickiej. Warto podkreślić, że zaprezentowano również te biblioteki kościelne i omówiono ich wkład pracy, które umieszczają swoje zdigitalizowane księgozbiory w regionalnych bibliotekach cyfrowych. Są to: Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku (Podlaska Biblioteka Cyfrowa), Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie (Małopolska Biblioteka Cyfrowa), Wyższe Seminarium w Pelplinie i Wyższe Seminarium Duchowne we Włocławku (Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa), Wydział Teologiczny UAM w Poznaniu (Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa), Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego (Zachodniopomorska Biblioteka Cyfrowa), Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu (Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa i Śląska Biblioteka Cyfrowa – cenne czasopisma kościelne). W podsumowaniu obszernego artykułu omówiono perspektywy digitalizacji zbiorów kościelnych, które ze względu na brak funduszy nie wyglądają optymistycznie. Mimo to należy dołożyć wszelkich starań, aby umieszczać w bibliotekach cyfrowych zbiory o charakterze teologiczno-religijnym, gdyż oprócz zachowania zabytków piśmienniczych spełniają misję ewangelizacyjną.

Niemal we wszystkich artykułach przewija się problem ograniczeń finansowych przeznaczonych na digitalizację zbiorów, to jednak zapobiegliwość, zmysł organizacyjny i umiejętność docierania do osób decyzyjnych sprawia, że proces zabezpieczania dziedzictwa narodowego przebiega powoli, ale skutecznie w wymienionych placówkach archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych.

Omówiona publikacja jest bardzo cenną pozycją, która powinna znaleźć się we wszystkich bibliotekach kościelnych, a także w muzeach i archiwach jako ważny materiał poglądowy do praktycznego zastosowania. Prezentowane artykuły i wykorzystana w nich literatura tworzą znakomity przegląd stanu badań nad najnowszymi osiągnięciami w zakresie digitalizacji zbiorów archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych. Przeprowadzone badania, zdobyte doświadczenia i przekazane sugestie stanowią poszerzone źródło informacji dla tych wszystkich, którym zależy na utrwaleniu i zachowaniu dziedzictwa narodowego.